

A szegedi zsidóság története

Szeged zsidósága a 19. század közepéig

A 16. században Szegeden már éltek zsidók, de a törökök kiűzése után el kellett hagyniuk a várost. A 18. század nagy részében a városba csak keresztények telepedhettek le, azonban zsidó kereskedők megfordulhattak itt a hetivásárokon. II. József császár 1781-ben kiadott türelmi rendelete tette lehetővé a zsidók számára, hogy a szabad királyi városokban, így Szegeden is letelepedjenek. Pollák Mihály és társai voltak az első zsidók, akik 1784-ben lakhatási és boltnyitási engedélyt kaptak. II. József halála előtt visszavonta rendeletét, így a legtöbb szabad királyi városból kiűzték a zsidókat, Szegedről azonban nem. A városban megtelepedő zsidóság lélekszáma fokozatosan nőtt. Hitközségüket 1791-ben alapították meg, s ekkor készült el az első Szervezeti és Működési Szabályzat. 1813-ban elrendelték, hogy a zsidók a Palánk és a Rókus városrész déli területén telepedhetnek csak le, de létszámuk gyors növekedése miatt a terület határait 1838-ban kiszélesítették. Az 1830-as években már felvették a zsidókat a céhekbe, 1840-ben gyáralapításra is jogot nyertek. Az aranyműves és a kárpitos iparban magas volt a zsidók aránya.

A polgárosodás és a magyarrá válás útján

A zsidók magyar nemzetbe való beilleszkedésének igényét mutatja, hogy fontosnak tartották a magyar nyelv elterjesztését, a nemzeti kultúra ismeretét és művelését. 1844-ben felépítették első iskolájukat, ahol 1854-ben már 120 fiút és leányt tanítottak német, héber és magyar nyelven, 1863-ban pedig teljesen magyar nyelvűvé alakult az iskola. Talán Szeged volt az első város az országban, amely a zsidó hitközségi iskolát 1861-ben 500 forinttal támogatta, mely összeget később 1000, majd 3000 forintra emelt. Ugyanebben az évben a katolikus egyház javaslatára a város képviselő testületébe zsidókat is választottak. Nem sokkal ezután a 280 tag közül 52 zsidó.

Mint jó hazafiak nagy áldozatokat hozva részt vettek az 1848-1849-es forradalomban, melyben Löw Lipót, a város főrabija tábori lelkészként tevékenykedett. Nem véletlen, hogy 1849. július 28-án a magyar országgyűlés Szegeden mondta ki a zsidók emancipációját, ugyanis Löw élharcosa volt a szegedi és az egész magyarországi zsidóság emancipációjáért vívott küzdelemnek. Ám a teljes polgári és politikai egyenjogúsításra csak 1867-ben került sor. A kiegyezés után sorra alakultak zsidó érdekeltségű üzemek, bankokat, üzletházakat alapítottak. Ezzel számos vagyonos zsidó munkahelyeket teremtett, vagyoni emelkedésüket asszimilációjuk kísérte: 1910-ben a zsidó népesség 93%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát. Az első világháborúban a hazájukat védő szegedi zsidók közül 116 fő halt hősi halált.

Löw Lipót (1811-1875)

A morvaországi születésű, a magyarságot csak felnőttként fölvevő Löw Lipót 1850-ben lett Szegeden rabbi és iskolaigazgató. Az első tudományosan képzett magyarországi rabbik közé tartozott, aki nagy hatással volt a magyar közéletre. Már az 1830-as évektől küzdelmet folytatott a magyar zsidóság emancipációjáért (egyenjogúsításáért). A magyar nyelvű prédikáció legjelentősebb hazai meghonosítóját, a magyar zsidó sajtó kezdeményezőjét, a vallási reform, a magyar nyelv és kultúra, mindenekelőtt pedig a magyar államhoz való lojalitás jellemezte. Szegedet tíz évre a zsidó tudomány egyik európai központjává tette folyóirata, a Ben Chananja. 1912 és 1941 között a mai Bolyai János utca Löw Lipót nevét viselte.

Löw Immánuel (1854-1944)

A szegedi születésű Löw Immánuel, „a földkerekség legtudósabb rabbija” 1878-tól a rabbi, 1881-től a főrabbi tisztséget töltötte be Szegeden. Megtervezte az új zsinagógát, iskolát igazgatott, megírta a szegedi hitközség történetét, tagja volt az országgyűlés felsőházának, prédikációit a magyar szépróza legkiválóbb termékei között tarthatjuk számon. Számos tudományos munkája közül a Die Flora der Juden, a növényvilág és az emberi kultúra kapcsolatát bemutató művelődéstörténeti munka emelkedik ki, melyet a tudományos világ egyhangú elismeréssel fogadott. Ma az új zsinagóga körül található fák és növények egy részét még Löw ültette, s a temető mint kert, szintén az ő munkája. Érdemei ellenére 1944. június végén 91 évesen deportálásra ítélve marhavagonba zárták betegen, csaknem vakon. Ezt a vagon Budapestre lekapcsolták, de július 19-én elhunyt a szükségkórházban. 1969-ben lakóházán (Hajnóczy utca 8.) emléktáblát helyeztek el a tiszteletére.

„A nemzet hű fiává nem a származás, nem a fajrokonság, hanem a rokon érzés, s a csatlakozó önfeláldozat avat. Nem a szívnek vére, hanem a szívnek verése.” /Löw Immánuel/

Zsinagógák

Az első imahely 1803-ban épült olyan időben, amikor országszerte ellenezték a zsinagógák építését. Az elkészült épület hamar szűknek bizonyult, hiszen a zsidók száma a század közepére csaknem az ötszörösére nőtt. Lebontották, majd 1840-43 között egy 400 férfit és 260 nőt befogadó újklasszicista stílusú építményt emeltek a korábbi telek egy másik pontján. Ezt nevezzük Ózsinagógának, melyet Lipowszky Henrik és József tervezett. Ezt a második zsinagógát Schwab (Löw) Arslán pesti főrabbi, Löw Lipót apósa avatta fel, s „nemesen egyszerűnek és az ország akkori legszebb zsinagógájának” nevezte. Az árvíz nem kímélte ezt az épületet sem, de a helyreállítási munkák után 1903-ig, az Új zsinagóga felépüléséig még betöltötte funkcióját. Ma a Hajnóczy utca 12. szám alatt kulturális rendezvények színhelye.

A harmadik zsinagóga, Európa egyik legszebb, hazánk második legnagyobb zsinagógája Baumhorn Lipót, a magyarországi zsinagógaépítészet mesterének tervei alapján készült el szinte valamennyi építészeti stílus elemeinek a felhasználásával. Az építkezéshez Szeged város 20 000 forintot adományozott. A stílus megtervezésében nagy szerepe volt Löw Immánuelnek, valamint az ő munkássága nyomán itt találunk először magyar nyelvű feliratot az oltár feletti boltíven. Az épület méretei és szépsége remekül tükrözi a szegedi zsidóság hatalmas anyagi erejét. Ugyanekkor épült fel a hitközség székháza is.

Zsidók Szeged életében

A szegedi zsidóság mindig otthonának érezte a várost, a múlt, az értékek, a műemlékek mind kiemelkedő szerepüket mutatják. Nagy szerepet játszottak a városkép kialakításában, az árvíz után a palotás Szeged megteremtésében. Hozzájuk köthető pl. a Klauzál téren álló Kiss Dávid-palota, a Lengyel palota, a Széchenyi téren a Rosznitz-ház, a Déri-palota, a Bartók téri Goldschmiedt-ház vagy a Vajda-ház és a Milkó-palota. Braumhorn Lipót, Hajós Alfréd, Pogány Móric építészek tudásuk legjavát adták. Olyan képzőművészek alkottak maradandót, mint pl. Heller Ödön, Moholy-Nagy László, Góth Imre, Békefi György, a Glatterek. Vajda Zsigmond készítette a városháza mennyezetfreskóját, Kern Hermann Ármin a színház négy mennyezetképét. Patzauer Dezsőnek köszönhetjük a lányáról elnevezett Anna-vizet, de jelentős szerepet vállaltak a Délmagyarország című lap előállításában és terjesztésében is. Munkahelyet teremtett Pick Márk paprika- és szalámi gyára, a Varga család kötélgyára, vagy a Váradi, Danner, Beregi, Wiesner, Fenyő cégek. A város jólétét segítették elő a gazdag adófizetők, az egészségügyben alkottak kiemelkedőt dr. Purjesz, dr. Rusznyák, dr. Riesz tudós orvosok. A zsidónegyedben a Mikszáth Kálmán utca kereskedelmi központnak számított, itt ma is sok kis üzlet sorakozik egymás mellett.

„Ha egyszer Szegedet megkérdeznék, hogy vajon mire a legbüszkébb, legkevélyebb, Szegednek oda kellene mutatni zsidó polgártársaira méltó önérettel megveregetve mellét: ezeket én változtattam át ilyenekké. És akkor egyetlen fön sem maradhatna rajta a kalap, távol, közel, akárhol, ha Szegedet említenék.” /Mikszáth Kálmán, Szegedi Napló, 1879. július 29./

Forrás:

Reizner János: Szeged története

Varga Papi László: Zsidó magyarok Szegeden

Dusha Béla: Az élő Zsinagóga

Torkos Róbert – Oláh Tamás: A szegedi zsinagógák és a város zsidósága
zsinagoga. szeged.hu

in: http://hittelalapitvany.hu/?page_id=254